

Kommentar (1)

Det intressanta i årets finansplan är mer vad som *inte* står i den än vad som faktiskt står där. Det finns i själva verket *en* mening i finansplanen som är intressantare än alla de övriga, just därför att den sätter fingret på den ömma punkten. Jag citerar: "Regeringen kommer senare efter sedvanlig remissbehandling att i samband med vårens kompletteringsproposition ta ställning till långtidsutredningens bedomningar och konsekvenserna härav för utformningen av den ekonomiska politiken". I den enda meningen skjuter ekonomiministern den svenska ekonomins ödesfrågor åt sidan, och övergår istället till att behandla de krusningar på ytan, som den dagsaktuella konjunktursituationen utgör.

För det är ju så, att de fundamentala balansproblem som långtidsutredningen pekar på, och som i första hand manifesteras av de stadigt växande underskotten i statsbudgeten och bytesbalansen, kommer att vara avgörande för all svensk ekonomisk politik under i stort sett hela 80-talet. Vad långtidsutredningen visade var ju att, för att vi överhuvudtaget ska *påbörja* återställandet av samhälls-ekonomisk balans, de reala disponibla inkomsterna för den yrkesverksamma delen av befolkningen måste *minska* med omkring en halv procentenhet per år mellan 1980 och 1985.

Om vi lyckas åstadkomma detta, och om vi dessutom lyckas med det helt otroliga konststycket att fem år i rad få ned ökningstakten i den statliga konsumtionen från 2,1 till 0,8 procent och (ännu otroligare) i den kommunala konsumtionen från 4,7 till 1 procent per år, då – och *endast* då – kan vi uppfylla långtidsutredningens ambition att på fem år få

bort en femtedel av dagens underskott i bytesbalansen (räknat i löpande priser), dvs från 20 miljarder i dag till omkring 16 miljarder kronor 1985, motsvarande en halvering av underskottet som andel av BNP.

I SNS Konjunkturråd har vi försökt oss på motsvarande kalkyler med ungefär samma utgångspunkter som långtidsutredningen. De största skillnaderna ligger i att vi höjt ambitionsnivån till att eliminera *hela* bytesbalansunderskottet, men då har vi samtidigt utsträckt tidshorisonten till hela åttiotalet. Dessutom har vi gjort det enligt vår mening mer realistiska antagandet att den offentliga konsumtionens volymökning inte kan presas ned lägre än till 2,5 procent per år.

Med de här antagandena har vi – precis som långtidsutredningen – försökt beräkna utrymmet för privat konsumtion som en restpost i kalkylen, efter det att vi fördelat den produktionsökning som kan förväntas på alla andra områden som ska ha sitt (investeringar, bytesbalans, osv). Våra resultat blev mycket lika långtidsutredningens. Utrymmet för privat konsumtionsökning blir enligt våra kalkyler så litet som 0,2 procent per år under hela tioårsperioden fram till 1990. Av det mikroskopiska utrymmet ska ju sedan pensionärerna ha sitt, och det innebär att de förvärvsarbetande får räkna med ett helt decennium av kontinuerligt fallande reallöner, om den yttre balansen ska vara återställd till 1990.

Det är alltså mot den här skräckinjagande bakgrunden som vi ska bedöma årets finansplan.

I Konjunkturrådet menar vi att det vore utomordentligt farligt och oklokt att försöka påbörja den långa vandringen mot ekonomisk balans från de utgångspunkter som råder idag. Vi ser framför oss en smal och knagglig väg fylld av faror och obehagliga överraskningar. Är det verkligen möjligt – frågar vi oss – att klara sju-åtta avtalsrörelser i rad

Docent HANS TSON SÖDERSTRÖM vid Institutet för internationell ekonomi var under 1980 medlem av SNS Konjunkturråd.

utan något som helst realekonomiskt utrymme att förhandla om? Man behöver inte vara någon Cassandra för att förutspå en olycklig utveckling. Vi kommer att få avtalsuppgörelser, där löntagarparten försöker ta ut en del av det obefintliga utrymmet. Som en följd får vi stigande inflation, ökande bytesbalansunderskott och en kraftigare åtstramningspolitik. Det resulterar i sin tur i lägre kapacitetsutnyttjande, sämre investeringsutveckling och ännu mindre realekonomiskt utrymme inför nästa avtalsuppgörelse. Vi hamnar i en ond cirkel, som permanentar stagflationen i vårt land.

I själva verket visar årets finansplan att vi redan från början halkat snett på långtidsutredningens knaggliga väg till balans. 1981 skulle ju bli det år då vi tar det första steget i den modosamma vandrigen.

Hur ter sig då detta första steg enligt finansplanen? Nationalprodukten, som i långtidsutredningen förutsätts öka med 2,5 procent i volym per år under femårsperioden, kommer enligt finansplanen bara att öka med 0,7 procent under det första året. Industriinvesteringarna som skulle öka med 6,5 procent per år under femårsperioden kommer första året att öka med mindre än 3 procent. Den kommunala konsumtionen, vars ökningstakt skulle pressas ned till 1 procent om året förväntas det här året öka med 3 procent. Det statliga budgetunderskottet, som skulle hållas kvar på 1980 års nominella nivå ökar redan under 1981 med tio miljarder kronor. Underskottet i bytesbalansen som skulle sänkas med fyra miljarder under femårsperioden förväntas nu i stället *öka* med över två miljarder under 1981.

Utvecklingen under 1981 pekar alltså mot ökade obalanser i nästan alla avseenden. Detta lägger naturligtvis en kraftigt ökad anpassningsbörd på åren 1982 till 1985.

Konjunkturrådets förslag

Enligt vår mening krävs det nu tre radikala förändringar i den svenska ekono-

min för att vi definitivt ska komma bort från dagens katastrofkurs: *för det första*, en rejäl sänkning av det svenska näringslivets relativa kostnadsläge; *för det andra*, en total omläggning av stabiliseringspolitiken till en långsiktig politik med fasta och öppet deklarerade normer, där prisstabiliseringsmålet får en framträdande roll; *för det tredje*, att parterna på arbetsmarknaden finner nya former för avtalsuppgörelserna så att fortsatta kostnadsstegringar jämfört med vår omvarld undviks.

Innan jag går över till att säga ett par ord om själva kostnadsanpassningen vill jag nämna att vi ser de här tre förändringarna som oupplösligt förenade i en enda radikal omläggning av den ekonomiska politiken. Det vore meningslöst att genomföra en kostnadsanpassning utan att följa upp den med ett konsekvent program för kostnads- och prisstabilisering. Då skulle vi snart vara devalveringsmogna igen.

Det vore lika meningslöst att söka genomföra en prisstabiliseringspolitik som bygger på fasta normer vid dagens kostnadsläge. Allteftersom det börjar knaka i ekonomins fogar, skulle normerna snabbt förlora all trovärdighet. Och det skulle kunna stå oss mycket dyrt i selsättning och industriproduktion att försöka genomföra ett konsekvent prisstabiliseringsprogram utan att parterna på arbetsmarknaden funnit avtalskonstruktioner som är förenliga med de nya normerna.

Den politik som Konjunkturrådet förordat måste alltså väljas i sin helhet. Om man försöker genomföra den bitvis och lite halvhjärtat riskerar man att göra situationen sju resor värre.

Så några ord om den kostnadsanpassning som Konjunkturrådet ser som ett oundvikligt inslag i omläggningen av den ekonomiska politiken.

”Kostnadsanpassning” låter ju om inte direkt angenämt så åtminstone tamligen ofarligt. Det kan därför vara idé att påminna om att vad det gäller är en ordentlig nedpressning av reallönerna och en motsvarande ökning av näringslivets vinster. Eftersom det ändå är nödvändigt

med reallönesänkningar menar vi att det är bättre att åstadkomma dem genom en ordentlig engångsåtgärd istället för att sträcka ut den här smärtsamma anpassningen över en fem- eller tioårsperiod. Genom en engångsanpassning kan vi också få ned en alltför hög privat konsumtionsnivå och istället få upp sysselsättning och investeringar inom näringslivet.

Dessutom är avsikten med den här engångsanpassningen att åstadkomma en omvridning av den inhemska *efterfrågan* från import till inhemskt producerade varor. Och slutligen ska kostnadsanpassningen resultera i en omvridning av vårt lands *produktionsinriktning* från den skyddade hemmamarknaden till export och importkonkurrerande verksamhet.

Den enda ekonomisk-politiska åtgärd som slår alla dom här flugorna i en smäll är en devalvering. Men det går ju också att kombinera partiella åtgärder i varierande doser för att åstadkomma ungefär samma effekt. Sänkningar av de nominella lönerna, momshöjning, sänkningar av arbetsgivaravgifterna och slopande av bolagsskatten har nämnts av Konjunkturrådet som alternativ till devalvering. Åtgärderna bör i så fall kombineras på ett sådant sätt att den *sammanlagda* effekten motsvarar en devalvering i storleksordningen 15–20 procent.

Huvudpoängen är att vi vill göra engångsanpassningen mycket kraftig. Om det bara gällde att återföra det relativa kostnadsläget till den nivå som rådde i början av 70-talet skulle förmodligen en devalvering på 7–8 procent vara lagom. Men vi vill alltså ta i dubbelt så kraftigt och därmed åstadkomma en rejäl *undervärdering* av den svenska kronan. Endast på det sättet kan man skapa ett sådant sug från den konkurrensutsatta sektorn att en massiv resursöverföring åstadkommes. Då kan vi också få igång den ekonomiska tillväxten igen och på så vis skapa ett utrymme för kontinuerliga standardförbättringar för löntagarkollektivet, fast från en lägre utgångspunkt än idag.

Vad som är oroande är att det i finansplanen framförs ett antal argument mot

en kraftig kostnadsanpassning under 1981. Det vore – säger man – meningslöst att idag väsentligt höja lönsamheten i den konkurrensutsatta sektorn. De tendenser till expansion som skulle uppkomma, skulle snabbt kunna brytas på grund av olika flaskhalsar på utbudssidan. Industrin skulle inte lyckas rekrytera den arbetskraft den behöver, utan vi skulle bara få en snabb loneglidning som drev upp den svenska kostnadsnivån igen. Ska vi få igång en expansion inom industrin – säger finansplanen – så måste vi *först* avlägsna alla strukturella hinder för rörligheten på arbetsmarknaden. Det finns, inom parentes sagt, minst lika stora hinder för rörligheten på kapitalmarknaden, men dem talar man mindre ofta om. Först efter det att de institutionella hindren avlägsnats, vore det meningsfullt att ge industrin en lönsamhetsinjektion genom en kostnadsanpassning.

Vad ska man då säga om dessa resonemang? Ja, för det första är det naturligtvis glädjande att man på politiskt håll börjar ägna intresse åt den "supply-side economics" som numera genomsyrar den makroekonomiska teorin, efter alltför många år av ensidig inriktning på ekonomins efterfrågesida. Det är förstås riktigt att en industriell expansion förutsätter tillgång till produktionsfaktorer och att en lyckad kostnadsanpassning därför förutsätter en viss rörlighet på faktormarknaderna och att trenderna för den offentliga konsumtionen definitivt bryts. Men det ligger också en fara i att alldeles bortse från efterfrågesidan när det gäller att åstadkomma den här resursöverföringen till de utlandskonkurrerande näringarna. Det är ju inget självändamål att friställa resurser eller att stimulera rörlighet. Den friställda arbetskraften måste ju också ha någonstans att ta vägen.

Jag tror inte heller att man ska överdriva den betydelse som bristen på rörlighet haft för det dåliga ekonomiska utbytet av konjunkturuppgången 1978–79. Det är visserligen sant att antalet lediga platser under det här uppsvinget steg med närmare 40 000, delvis som en följd av ny lagstiftning, medan industrisyssel-

sättningen bara ökade med omkring 10 000 personer. Men av flera skäl tror jag att vi måste rakna med obalanser i den storleksordningen under ganska långa perioder för att så småningom få den överflyttning av resurser som vi vill ha. Det visade sig ju också att den här starka ökningen av efterfrågan på arbetskraft inte förde med sig någon större uppgång i löneglidningen. 1979 blev löneglidningen för industriarbetare 3,8 procent, och det måste betraktas som "tolerabelt" för ett uppsvingår, allra helst som det ju allmänt anses önskvärt med en förbättring av industriarbetarnas relativa lonelage.

Det vore alltså enligt Konjunkturrådets mening oklokt att vänta med kostnadsanpassningen till dess man är klar med de översyner av ekonomins utbuds-sida som nu aviseras. Den skepsisen är väl inte enbart ekonomiskt betingad. Det måste väl också *politiskt* vara mycket svårt att få förståelse för åtgärder som syftar till att rucka på trygghetslagstiftning och skapa rörlighetsstimulans i ett läge där folk menar att de kan skatta sig lyckliga om de har något jobb alls.

En alternativ finansplan

Låt mig sammanfatta hur jag tror det skulle ha sett ut om Konjunkturrådet hade fått skriva den del av finansplanen, som ger riktlinjer för den ekonomiska politiken, och som av någon outgrundlig anledning tycks ha fallit bort ur årets finansplan.

För det första – och här kommer ju en antiklimax – skulle det nog inte ha stått något om kostnadsanpassning. Vi anser ju inte heller tiden vara mogen förrän någon gång framåt våren när vi har fått tillräckliga doser av depressiv politik och internationell konjunkturedgång. Därför skulle nog även vi ha hållit tyst på

den punkten och liksom Bohman nöjt oss med att späda på krisstämningarna för att skapa det rätta psykologiska klimatet för en eventuell senare devalvering.

För det andra skulle vi sakert – precis som Bohman – ha skrivit en hel del om "supply economics" – alltså åtgärder för att mobilisera och omfördela existerande produktionsresurser i ekonomin. Men i vårt fall skulle det också ha lett fram till *åtgärder* och ganska kraftfulla sådana, dessutom. Vi skulle ha aviserat en marginalsattesänkning till 50 procent, en ny rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik, en total avveckling av industrisubventionerna, och en radikal reformering av kredit- och kapitalmarknaderna, även här i rörlighetsstimulerande riktning. Alla dessa åtgärder, som i det stora hela leder till vidgade inkomstklyftor i samhället, skulle vi – och här talar jag åtminstone för mig själv – ha kombinerat med höjda skatter på arv, gåvor och förmögenhet, kraftåtgärder mot skattesmitare och en ordentlig fördelningspolitisk satsning på de arbetsoförmögna och socialt utslagna.

För det tredje – och här kommer den stora skillnaden mot dagens finansplan – så skulle vi redan nu ha aviserat normer och riktlinjer för hur ekonomin ska kunna bevaras i balans när vi väl nått dit och hur inflationstakten ska kunna hållas nere även på längre sikt. Det är bedrövligt att se hur i årets finansplan inte bara underskotten i budgeten och bytesbalansen, utan också inflationen, har tillåtits bli några slags restposter som får anpassa sig om allting inte blir som man hoppas. För att kunna bedriva en framgångsrik politik kravs att man inte bara deklarerar vilken *målsättning* man har för underskott och inflation, utan också vilka *motåtgärder* man har tänkt sig att tillgripa, om utvecklingen inte går som man hoppas.